

Un text de Josep Maria Folch i Torres publicat a La Revista, del Juliol ~~març~~ -Desembre de 1933 és il·lustratiu de la posició de fons de l'autor :

"L'ambient propici que els meus germans i jo havíem respirat des de la nostra naixença, deu ésser la causa de què ,molt d'hora, ens interesséssim tots, a casa, per les coses de Catalunya."

Així comença el text, titulat simplement Records. Més endavant conta que el seu pare figurà entre u els primers socis de la Lliga de Catalunya, i que aquell pare aflamat sovint parlava a taula "dels homes que eren l'ànima d'aquesta llavors novella associació, de llurs converses i discussions relatives a història, llengua i teatre, principalment". Els noms, doncs, de Guimerà, Aldavert, Aulèstia, Permanyer, els havia sentits el petit Josep Maria des de sempre. I un dia, confessa, cap als seus set o vuit anys, va veure per primera vegada en Guimerà. Cap a les darreries de segle homes com Guimerà eren més que no literats, eren símbols de l'enduriment de les positures catalanistes. El mateix Folch en aquest text diu que ingué la sort de sentir i veure el patriarca del nostre teatre en el seu memorable discurs a l'Ateneu, trencant el costum forasterit, ant de fer els discursos en castellà, llengua que, per cert, reclamaven aquella vetllada a crits els socis castellanistes. I amb un regust d'emoció que no l'havia abandonat encara el 1933 diu Josep Maria Folch i Torres a propòsit d'aquella vetllada ateneista :

" La plaça ~~for~~ta de l'ateneu estava guanyada. El meu cor i els meus entusiasmes d'adolescent, també, si ja no ho estaven de molt abans!"

Si algú, algun cop s'ha demanat per què Josep Maria Folch i Torres arribà a tocar el cor de la immensa majoria dels catalans que pensi en la capacitat d'entusiasme, de comunicació catalana

que tothora palesà . El poble se'l féu seu precisament perquè ell li parlà tostemps un llenguatge fet dels sentiments més arrelats i més identificables.

Aquest és un dels primers punts que no podem deixar de banda: Josep Maria Folch i Torres havia triat la llengua catalana sense vacil·lacions, des d'una actitud de fidelitat que esbandia petits dubtes o fugissers afalacs de bilingüisme. No és debades que de jovenet havia compost revistes clandestines , o quasi, que havia fugit del sabre els onzes de setembre, que era present a totes les manifestacions de catalanitat. Viu de prop els incidents de l'assalt a la redacció de "Cu-Cut!" i ell mateix es fa detenir per haver inserit a "La Tralla" un article commemorant la independència de Cuba (el cas era parlar d'independències !).

Llenguatge identificable no vol pas dir llenguatge massa planer ni llenguatge que no obligui el lector a adonar-se que es troba en presència d'un escriptor. No oblidem que Folch i Torres , dins la seva carrera el que féu fou posar-se a nivell d'un lector majoritari al qual volia convèncer de la riquesa de la llengua. Es a dir, ell va fer-se més senzill en vehicle i en propòsits en passar de la seva primera sèrie de novel·les, les que hom ha anomenat "novela tot simplement", i que el perfilaven com un excel·lent autor realista superador en diversos caires de la manera de fer novel·la d'una Víctor Català o d'un Raimon Casellas -autor aquest que ell admirava molt, en passar, diem, cap a la producció de novel·les per a minyons o, com fóra preferible de dir, novel·les majoritàries. O sigui, que en possessió de la tècnica arquitectònica de la novel·la, se sent també segur del cabal lingüístic, és un mestre de la llengua : en les primeres novel·les les quals fan solapa amb les infantils, perquè escriví novel·les realistes per a públic diguem adult, fins a 1916, la llengua és segura i altqment exacta : Folch serà sempre una persona que diu la cosa amb el mot adequat i que, entre dos lexemes, triarà sempre el de més dilatat ús , més inequívoc significat i més vasta audiència. /

No existeix un llenguatge d'En Patufet : com direm més endavant, existeix una òptica Patufet, la qual comporta d'estar servida per un determinat traç de llenguatge, alhora entenedor i correcte.

Ningú no li digué a Josep Maria Folch i Torres com havia d'escriure per als infants. De fet, per altra banda, ningú no pot afirmar que En Patufet, al qual l'autor es vincularia de forma intensíssima, fos una revista exclusivament infantil. En Patufet fou una publicació de to bonhomíós i humor senzill, adreçada a la família, o prenent d'arribar a la família a través del primer esglai, l'infant.

Dins la família, a primeries de segle, l'infant hi tenia una consideració tribal. Entenguem-nos: afectes a part, l'infant no era tan mimat com avui, però representava amb més força que no als nostres dies l'hereu, la pubilla, la continuïtat. Si la continuïtat no hagués estat tan important als ulls del menestral i de l'empresari, l' "Auca del Senyor Esteve" perdria bona part del seu sentit.

Es en aquell marc tribal que l'infant acaparava importància. Criatura, endemés, amenaçada per la constant morbiditat i, doncs, riscant de desaparició a qualsevol escomesa epidèmica. Avis i néts estaven molt lligats, la tradició oral era tan viva que constituïa bona part de l'aprenentatge i l'entreteniment dels infants, tot plegat dins una infantesa que es perllongava més anys que no avui, com es perllongava molt la dependència de la família, o la dependència de l'amo dins l'empresa. Tribu i gremi es perpetuaven encara des de temps molt i molt reculats. En aquest marc socio-familiar, una revista com En Patufet hi havia de fer forat.

No hem de deixar de referir-nos a un altre aspecte que completava, degut a circumstàncies de política de poble, el pes inherent a una tal publicació: el sentit didàctic que des de primeries de segle prengué l'activitat cultural entre nosaltres. Es a dir, es tractava no pas de fer pintura, literatura, ciència o festivals: hom pretenia que tot plegat eduqués un poble per al seu futur immediat. De tan palès, aquest aspecte de totes les nostres manifestacions de cultura no ha estat prou subratllat: calia fer feina de conscienciació catalana, afirmar-se, en un mot. En Patufet ho féu com ho feia o bé ho havia fet Cu-Cut, sense la mossegada d'aquest, però exemplificant amb la conducta una continuada acció de culte a la catalanitat.

En Patufet s'ha consolidat cap a 1910, més o menys quan el Modernisme ha donat tot el seu fruit i se solidifiquen també les troballes

programàtiques del Noucentisme . D'Ors ja ha dit el que havia de dir per moure els esperits, Fabra està enllestint la Gramàtica i l'Ortografia, i l'Institut d'Estudis Catalans funciona, com, una mica, funciona tot el país dins la il·lusió de l'Obra Ben Feta, de la Catalunya Ideal, etc.etc. El vessant popular de la cultura literària el representaran els relats de la col·lecció Biblioteca Patufet, als quals s'incorpora Torf Folch amb Les Aventures d'En Massagran, per a continuar durant anys i anys. Hi ha dos lligams entre el programa general noucentista i el testimoni d'En Patufet i la col·lecció paral·lela de novel·les : l'entusiasme pel país i la correcció ortogràfica. Tot i tenint en compte que a En Patufet hi trobem alguna falta de construcció sintàctica tan tard com el 1930 -com a totes les publicacions- en canvi ortogràficament fou una de les primeres publicacions que esdevingué convençudament fabriana. I aquest pas el donà Folch i Torres. Durant un grauat d'anys no solament fou ortogràficament correcte, sinó que portà una pàgina amb textos que calia corregir, per tal que els joves lectors fessin exercici. El sentit pedagògic és evident.

Folch i Torres s'hi va trobar com a casa seva, dins En Patufet. Quan hi entra ja ha tastat què és tenir família pròpia, i és un pare amatent a les necessitats i a les vibracions afectives dels fills. A les seves biografies se succeeixen els testimonis del seu amor a la família unida, coherent, "pairal" en el sentit d'inamovible en la seva estructura i jerarquització, tradicional diríem. Fins als seus darrers anys defensà aqueixa pinya familiar. Es lògic que el propòsit global d' En Patufet fos d'arribar a les famílies catalanes, animades tothora per la presència de menuts, en un temps de famílies nombroses, com ho fou la seva pròpia.

Josep Maria Folch i Torres estigué aviat convençut de l'eficàcia dels seus textos narratius curts o llargs, i de l'orientació que donà a En Patufet. No s'abandonava un conservadorisme, un catolicisme que no es feia desplegat o sermonejat, però hi existia, ni per altra banda s'acceptaven més que amb cautela les innovacions. Una senzilla concepció de les relacions humanes, una pintura descolorida de les passions, un gir humorístic o grotesc, subjeuen els textos de Folch i de En Patufet en general.

Alan Yates assenyala que les primeres novel·les de Folch i Torres, que s'inscrivien dins els corrents del realisme, amb un afany de retratar ambients vistos des de la perspectiva psicològica personal dels personatges, eren també unes novel·les "socials", en les quals els principals personatges desplegaven una lluita d'ambicions per des-classar-se, -accés a un estament superior -o experimentaven els fracassos col·lectius de la seva classe molt particularment dins les lluites obreres. Aquesta literatura "gran" de Folch contrasta amb la ingenuïtat i la senzillesa, quasi franciscana, de la producció seva a partir de 1910. Efectivament, a molta gent, particularment intel·lectuals i crítics, els costava d'admetre que aquells home jove, que havia cridat l'atenció pel plantejament de temes socials en les seves primeres novel·les, abandonés cap als quaranta anys aqueix camí i s'adonés exclusivament a la producció de literatura d'aventures, relats infantils i -escàndol- cap als anys 1920 literatura rosa. El mateix Yates diu que no hi ha misteri: el sentit educador de Folch i Torres després de la Setmana Tràgica li va fer veure que calia crear una base de sensibilitat, que calia una educació per a la convivència: ja en les novel·les "socials" primeres hi havia una forta dosi de sentiment, el sentiment havia d'informar la conducta dels personatges: ara, el sentiment ho dominarà tot, i les relacions humanes es produiran dins un estira i arronsa presidit per la quasi segura reacció equilibradora del final: la persona esgarriada es corregirà, el personatge que tant ha patit trobarà el consol d'uns afectes, etc. És la fórmula múltiple del sentimentalisme la qual li permeté d'arribar a una quantitat de públic superior a qualsevol altre autor del país en cap època. Amb això, ell pretenia educar, educar per a una Catalunya Ideal que si no era la d'abans de la Setmana Tràgica es perfilava, almenys, com una Catalunya sana i amb afegys de deixar enrera les brutalitats: érem a les portes de l'A. Protectora de l'Ensenyança Catalana, de l'Obra de la Mancomunitat, dels patufistes i no faltava gaire per als pomells de Joventut.

Per tant, des del seu gir que el fa entrar en el món del relat per a la juvenalla, si bé bé la música és diferent, no per això l'esquelet de les seves construccions deixa d'ésser social. Folch era un realista, i retratava la societat del seu temps: simplificada, no hi ha dubte, en benefici de la literatura i de la necessària elementalitat d'esquemes per al públic senzill. Hom trobarà que la

relació paternalista o sacrificada establerta entre molts personatges de les "Pàgines Viscudes" -les quals, al llarg de les seves quasi quatre mil pàgines arribaren a crear una "atmosfera pàgines viscudes" - es exagerada: però és que Folch era conscientment un autor majoritari; ço és, no volia fugir d'uns esquemes operatius que garantissin aquell ~~mam~~ mecanisme de sentiment + sorpresa + enjòlit + bonhomia que ha estat sempre característica de la literatura de consum massiu. Amb una diferència: la literatura majoritària sol estar servida per un llenguatge arran de terra o fet de tòpics retòrics; Folch i Torres fa una literatura majoritària vehiculada per un català ric, expressiu, molt llisquent i entenedor, però que no deixa mai de ser autènticament literari i, en no pocs passatges, creador.

Si hom llegeix amb atenció les "Pàgines Viscudes" o les "Historietes Exemplars" que paral·lelament li publicava el Foment de Pietat, és fàcil descobrir-hi un retrat meticulós de la civilització material del nostre segle: habitatges urbans i rurals, mobiliari, atuell, transports, objectes menuts; tot això permetria de fer un inventari fidel de l'evolució material domèstica a casa nostra. En una "Historieta Exemplar, ens diu, descrivint un interior:

"Les poltrones de la galeria, en canvi, eren la cosa més subtil i inversemblant que us pugueu imaginar. Un joc de tubs niquelats, retocats, matemàticament equilibrats, que aguantaven airosament un seient i un respatller, com qui no aguanta res, i que et feien estar amb l'ai al cor quan veies que algú s'hi anava a asseure".

La descripció dels mobles de tub metàl·lic arribats després de l'Exposició Internacional de 1928 no pot ser més exacta. I els mots emprats no són mots del carrer, sinó que "estiren el lector amunt".

Aquesta precisió i realisme, evidents sempre al Patufet, com també a les seves novel·les, li guanyaven públic: un realisme que els dibuixos d'aquell gran il·lustrador de tot, però sobretot de coses que fou Junceda no feien sinó arrodonir.

En Patufet fou la gran trona des d'on llançà el seu missatge de valoració dels sentiments individuals que el conflicte narratiu genera, el seu missatge de franciscanisme, sentit de la puresa i riquesa de la llengua, habilitat per interessar el lector, per fer-lo participar

en un conculcte d'arrel realista -i el públic català reacciona ,amb seny i amb rauxa, davant el realisme,obsessió educativa... Aquest fou Folch i Torres . En Patufet fou la gran escola de lectura dels nostres infants i no tan infants: les obres de teatre de Folch i les novel.les contribuïren també a crear aquell comú denominador de consum de literatura èr a tots. Folch i Torres creà una base de lectors, En Patufet i ell l'asseguraren. No va fer mai trampa amb el lector: aquest sabia què trobaria en el text de Folch,i per la relació amb aquest autor famosíssim en el seu temps, se sentia orgu-llós de la seva llengua i del seu poble. Es a dir,per Folch i Torres la gent feia pinya, eren ells.

Josep Vallverdú